

Анотація. Проаналізована сутність понять «об'єкт» і «суб'єкт» фінансової безпеки в научній економічній літературі. Предложена собствена класифікація об'єктів фінансової безпеки в залежності від рівней і видів фінансової безпеки; охарактеризовані суб'єкти забезпечення фінансової безпеки держави.

Ключевые слова: об'єкти фінансової безпеки, суб'єкти фінансової безпеки, рівні фінансової безпеки, види фінансової безпеки.

Summary. The essence of concepts "object" and "subject" of financial safety in the scientific economic literature is analysed. Own classification of objects of financial safety depending on levels and types of financial safety is offered; subjects of maintenance of financial safety of the state are defined.

Keywords: objects of financial safety, subjects of financial safety, levels of financial safety, types of financial safety.

*Рецензент д.е.н., професор ЛДУВС Палига Є.М.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Зубенко В.О.*

УДК 347.21

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ОБ'ЄКТ ЗАХИСТУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Журавльова І.В., к.е.н., доцент (ХНЕУ)

В статті відображений теоретико-методичний підхід до визначення сутності інтелектуального капіталу як об'єкта захисту в системі фінансової безпеки, розроблена концептуальна модель структури інтелектуального капіталу підприємства, яку складають компетентнісний, структурний, споживчий та партнерський капітали.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, загрози інтелектуальний капітал, людський капітал, компетентнісний капітал, структурний капітал, партнерський капітал.

Постановка проблеми. В сучасному наддинамічному ринковому середовищі знання, навички персоналу, технології менеджменту, мережні відносини перетворились в стратегічні ресурси. Саме ці специфічні ресурси інформаційної природи формують інтелектуальний капітал (ІК) економічних систем різного рівня, який стає їх системоутворюючим елементом, вирішальним фактором, що підтримує та посилює їх конкурентоспроможність на всіх рівнях [1-3]. Тому успішні економічні агенти (ЕА) інтегрують в управлінні не тільки фінансовий капітал (ФК), але й інтелектуальний, що стає стратегічною перевагою в конкурентній боротьбі. Тому системне дослідження ІК як об'єкта захисту в системі фінансової безпеки (ФБ) набуває все більшої актуальності, і характеризується відносною новизною, що в сукупності обумовлює необхідність поглиблення теоретичного і методичного опрацювання проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що досвід розвинених країн свідчить про

закріплення з кінця ХХ ст. нової інформаційної парадигми економічного розвитку на основі інтенсивного використання людського і ІК [4]. Костюк В. Н. справедливо відзначає, що «в інформаційному суспільстві капітал функціонує не в речовинно-грошовій, а в речовинно-грошово-інформаційній формі» [5]. Можливості високої капіталізації і швидкого економічного зростання показують компанії з новою структурою капіталу, де домінує ІК. Порівняльний аналіз результатів діяльності за 5 років 25 компаній нового типу і 27 крупних традиційних фірм показали перевищення ринкової капіталізації до вартості акціонерного капіталу більш ніж в 5 разів, середньорічні темпи зростання доходів компаній відповідно склали 24% проти 2%. [6]. Крім того, на сучасному етапі відбувається активізація досліджень з проблем ФБ [7,8].

Виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Але ФБ в умовах економіки знань вимагає від фінансових менеджерів розширення кола

діяльності. Адже сучасне бачення економічної системи (ЕС) означає усвідомлення необхідності інтеграції в управлінні поряд з традиційно враховувемим ФК ще й ІК. При цьому існує певне відставання теоретико-методичних досліджень з питань забезпечення безпечного фінансового розвитку ЕС щодо системного розгляду сукупного капіталу, в складі якого в умовах економіки знань зростає нематеріальна складова. Це потребує започаткування напрямку ФБ щодо ІК.

Формування цілей статті. Тому мета статті полягає в висвітленні концептуального підходу до визначення сутності та структури ІК як об'єкта захисту системи ФБ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний період розвитку досліджень з проблеми ФБ можна охарактеризувати як період становлення нового напрямку економічної теорії – теорії безпечного функціонування ЕС, де в умовах економіки знань особливе місце повинні займати напрямки ФБ щодо новітніх форм капіталу, зокрема інтелектуальної. Необхідність формування цієї підсистеми ФБ, специфіка ІК обумовлює виділення цього виду капіталу в самостійний об'єкт захисту. Підсистема ФБ щодо захисту ІК як стану найбільш ефективного залучення та використання інтелектуальних ресурсів повинна забезпечити попередження загроз та стабільне функціонування та розвиток підприємства. З цієї точки зору необхідно розглядати цю підсистему ФБ як комплекс засобів, інструментів і процедур, спрямованих на формування та захист конкурентних переваг, обумовлених відповідністю ІК стратегічним цілям та завданням ЕС.

ІК є провідним капіталом і складає підґрунтя будь-якого підприємства на сучасному етапі розвитку. Тому Армстронг М. в упорядкуванні капіталів ставив на вищий рівень ієрархії саме ІК [9], якому притаманна більш висока ступінь розвитку у порівнянні з іншими формами капіталу, критерієм чого є більш стійкий рівень економічного зростання суспільства, ефективності його структур [10, с.109], наявність, не дивлячись на спільність основних властивостей, свого власного змісту, що визначається специфікою його функцій. До них відносяться: перетворення скритих знань на явні у вигляді об'єктів інтелектуальної власності [11]; розвиток інтелектуальної власності та інтелектуальних ресурсів; становлення креативного типу мислення працівників, підприємців, що формують і реалізують основні моделі відтворення ЕС; переважне формування в даній системі капіталу інтелектуального центра знань, який охоплює всю сукупність факторів виробництва, розподілу, обміну і споживання, формує здатність до праці персоналу. При цьому основною функцією ІК є отримання різного роду ринкових, технологічних і організаційних переваг. На сучасному етапі розвитку цей вид капіталу є головним інструментом підвищення

конкурентоспроможності, ключовим фактором економічного зростання і створення цінностей суспільства. Адже концепція ІК була розроблена перш за все для досягнення високих фінансових результатів (підвищення прибутковості, вартості компаній) і зростання конкурентоспроможності організації. Едвінсон Л. визначає ІК як "сировинний матеріал для досягнення фінансової мети", як "здатність пропонувати клієнтам рішення". ІК визначає якість системи управління підприємством, прискорює приріст маси його прибутку, задає темпи та характер оновлення технологій та товарів. Так, Ліхтенберг Ф. підрахував, що долар, витрачений на дослідження і розробки, приносить у вісім разів більший прибуток, чим долар, вкладений у техніку [12, с. 448-464]. Дедалі роль ІК зростає. Можна виокремити три підходи розуміння ІК. У більшості сучасних досліджень ІК визначається за своєю натуральною формою як знання. Друга група визначень фіксує чисто економічний бік цього явища. Третя група акцентує увагу на ІК як певних економічних відносинах. Перший підхід до ІК як системи знань пішов від Стюарта Т. [1]. Едвінсон Л. та Мелоун М., розглядають ІК, як знання, що мають в організації і можуть використовуватися, щоб одержувати різного роду переваги перед конкурентами [3]. Згідно пануючої класичної економічної теорії і її неокласичного напрямку, ІК – це сукупність нематеріальних благ, використовуваних організацією для отримання доходу, створення багатства [13, с.393]. Адже в сучасній економіці капітал в широкому сенсі – майно, здатне приносити дохід [14]. Тобто прагматичний підхід засновників ідеї ІК цілком узгоджується з базовими цінностями ринкової економіки і основними законами розвитку капіталу в цілому. Вартісна концепція ІК неоднорідна, охоплює кілька течій стосовно визначення його сутності. Але досить часто автори уникають давати точне визначення ІК, а описують дане поняття шляхом перерахування об'єктів, що складають на думку дослідника вартість цього виду капіталу [15, с. 101]. При цьому Стюарт Т., Едвінсон Л. та інші постійно підкреслюють, що ресурси стають ІК тільки тоді, коли вони відповідають вимогам ринку, задовольняють запити споживачів, тобто виникають відносини організації з її клієнтами, постачальниками і іншими суб'єктами її зовнішнього середовища. Саме ІК в сучасних умовах є нематеріальним мірилом кінцевої вартості благ, створених в економіці, активом, що створює вартість, що набагато перевищує первинні вкладання в людину. Даний факт ілюструє вартість компаній у сфері інформаційних технологій, що зростає, відображаючи нову "органічну" будову капіталу третього тисячоліття (наприклад, компанії "Майкрософт").

Багато в чому ІК схожий з фізичним

капіталом [2]. Але можна виділити ряд ознак, які визначають його особливості та відмінності від речового капіталу та використовуються для опису таких об'єктів як ІК: необов'язковість наявності в об'єкта матеріально-речової структури; поліфуркаційність (може виступати як ресурс, фактор виробництва, об'єкт споживання); неаддитивність, часта відсутність ліквідності, невід'ємність від його носія - живої людини, схильність до морального зносу, здатність приносити компанії економічні вигоди в майбутньому; збільшується в процесі використання, об'єкт є джерелом стійких конкурентних переваг компанії; слідством здійснених підприємством раніше трансакцій; піддається оцінці або вимірюванню тим або іншим методом; якимсь чином формалізований; пов'язаний із стратегією компанії; призначений для довгострокового використання; складно піддається імітації. Крім того, дослідники відзначають збільшення ІК в процесі використання, його суспільний характер, необмеженість, малі витрати на тиражування, наявність мережних ефектів і зростаючої граничної корисності. Дохід ІК представляє інтелектуальну ренту. Організація володіє ІК лише частково. Це ускладнює проблему забезпечення його захисту і потребує в силу його специфіки виокремлення його в самостійний об'єкт системи ФБ. Таким чином, ІК є економічною категорією для позначення адекватної постіндустріальному суспільству системи відносин з приводу формування, розповсюдження та використання інформаційних ресурсів та інтелектуальних продуктів, що мають економічну цінність, залучені у відтворювальний процес системи соціально орієнтованої економіки змішаного типу як засоби формування нової вартості, сформовані і розвинуті в результаті інвестування, використовуються в економічній діяльності та взаємодіють між собою та іншими ресурсами у просторі та часі завдяки управлінню, є джерелом майбутніх економічних вигод.

Спостерігається різноманітність підходів не тільки до визначення сутності, але й структури ІК, існують розбіжності в питанні виокремлення його складових частин, трактуванні їх змісту. Існуючі моделі структури ІК є узагальненням практики управління чинниками вартості в конкретних компаніях, є унікальними і відображають специфіку певної компанії. При цьому для забезпечення ефективного захисту ІК на мікрорівні слід враховувати сутність, характерні риси кожної складової, ступінь їх впливу на загальні результати об'єкта управління. Тому доцільне більш чітко розуміння сутності його структурних елементів. Не дивлячись на відсутність єдиної думки щодо складу ІК, більшість вчених виділяють в якості основного елемента людський капітал (ЛК) [2]. Прирівнювання ЛК та складової ІК, яка повністю ототожнюється з ЛК, не є правомірним. ЛК

містить в своєму складі елементи, які не є складовими ІК, наприклад, капітал здоров'я [16]. Тому пропонується наступний підхід до з'ясування співвідношення ІК та ЛК: це два самостійні поняття, що мають сумісну область перетину – компетентнісний капітал (КК). До складу КК можуть бути віднесені компетентності: ті, що відносяться до діяльності людини; комунікаційні; компетентності; ті, що відносяться до працівника як особи, суб'єкта діяльності. КК підприємства є економічною категорією для позначення адекватної постіндустріальному станові суспільства систему відносин між ЕА з приводу виробництва, розповсюдження та використання продуктивних і комунікативних якостей, здібностей, технологій, функцій та ролей працівників, залучених до системи соціально орієнтованої економіки змішаного типу, набутих завдяки освіті і практичному досвіду, сформованих і розвинутих у результаті інвестування, що є власністю працівника, використовуються в економічній діяльності для задоволення потреб клієнтів, сприяють відтворенню певного типу поведінки персоналу, реалізація яких приводить до отримання доходу. КК втілений в самих працівниках підприємства або їх колективах як сукупність знань, умінь, кваліфікації, досвіду, освіти, творчих здібностей, інтуїції, лідерських якостей, підприємницьких й управлінських навичок кожного із працівників підприємства, як система цінностей, загальний підхід до справи, культура і філософія компанії.

Крім того ІК містить такі компоненти, які у більшості джерел поєднуються поняттям „структурний капітал” (СК). Його поділяють на власне структурний (організаційний) та споживчий [17]. Слід погодитися з думкою Стюарта Т., що СК як сукупність форм, методів, структур, що дозволяють ефективно здійснювати збір, організацію, фільтрацію, збереження і розподіл інформації та знань, а основна задача управління СК – зробити знання працівників власністю компанії і зберегти їх у цій якості [1]. Едвінсон Л. та Мелоун М. до складу СК також відносять організаційну структуру, технічне і програмне забезпечення, патенти, ліцензії, торговельні марки і інші права інтелектуальної власності, тобто все те, що забезпечує функціонування компанії і дозволяє її працівникам реалізувати свій виробничий потенціал [3], а також система фінансових взаємин, процедури, технології, системи управління, організаційні здатності фірми щодо відповідності вимогам ринку, інформаційні системи (ІС), комп'ютерні програми, інструкції, положення, стандарти, авторські права, науково-технічна документація, креслення, нагороди, корисні моделі, промислові зразки, патенти, торгові марки, ноу-хау, методики, корпоративна культура, моральні цінності компанії, культура праці і загальний підхід до справи, інструкції і

методики роботи, інфраструктура забезпечення КК, система організації фірми технології, бізнес-процеси, бізнес-моделі [2]. На сучасному підприємстві СК знаходиться у ряді найбільш цінних активів. Формування і використання СК полягає в діях, направлених на збільшення віддачі від всіх складових ІК. СК підприємства представляє собою економічну категорію для позначення адекватної постіндустріальному станові суспільства систему відносин між ЕА з приводу формування системи організації інформації і знань суб'єкта господарювання, втілених в ІС, ІВ, формах, структурах, методах накопичення, обробки і використання інформації і знань, управління ними, набутих, сформованих і розвинутих у результаті інвестування, є власністю суб'єкта господарювання, використовуються в економічній діяльності для зростання доходу від всіх складових ІК.

Крім того в складі ІК виокремлюють споживчий капітал (СпК) [17]. Він поєднує в собі базу даних клієнтів, напрацьовані довгострокові зв'язки з клієнтами, портфель замовлень, вигідні позиції на ринку, канали розподілу, репутацію підприємства, базу рекламних компаній, товарний знак, торговельну марку, торговельний знак, бренд. СпК представляє собою економічну категорію для позначення адекватної постіндустріальному станові суспільства систему відносин між ЕА з приводу формування та використання системи капітальних, надійних, довгострокових довірчих і взаємовигідних відносин підприємства зі своїми клієнтами, покупцями в умовах соціально орієнтованої економіки змішаного типу, що є власністю підприємства та споживачів, використовуються в економічній діяльності для задоволення потреб клієнтів та сприяння отриманню доходу підприємства.

В умовах глобалізації економічного простору досить важливою складовою ІК стає партнерський капітал (ПК), який формується по всьому ланцюгу створення цінностей і пов'язаний з організацією взаємодії між окремими елементами зовнішньої структури: комерційними і некомерційними організаціями – постачальниками, посередниками, неурядовими організаціями, урядовими органами, фінансовими інститутами, і та ін. ПК є свого роду власністю, що існує в колективних кооперативних, інтегрованих та мережевих відносинах та функціонує аналогічно роботі фінансового або речового капіталу. Це один з факторів ефективної діяльності підприємств, покращення результативності бізнес-процесів суб'єктів господарювання, об'єднаних в кластери, інтеграційні союзи, ділові мережі. ПК підприємства представляє собою економічну категорію для позначення адекватної постіндустріальному станові суспільства систему відносин між ЕА з приводу формування та

використання інформаційно-комунікаційної інфраструктури підприємства, залученої до системи соціально орієнтованої економіки змішаного типу, набутої завдяки мережі інституціоналізованих і не інституціоналізованих зв'язків з різноманітними ЕА, сформованої і розвинутої у результаті взаємодії в ділових мережах, інтеграційних і кооперативних об'єднаннях, є власністю підприємства, використовується в економічній діяльності для трансферу знань і ресурсів, сприяє координації спільної діяльності з компенсації слабких сторін або створення конкурентних переваг, реалізація якої приводить до отримання додаткового доходу і ресурсів.

Висновки і перспективи подальших робіт.

Таким чином, ІК підприємства є достатньо специфічним, масштабним, складним і різноманітним за своїм змістом об'єктом захисту в системі ФБ. Подальша розвідка проведених досліджень полягатиме в методологічній розбудові теорії ЕБ, розробленні спеціальних форм і методів захисту ІК економічних систем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стюарт Т. Богатство от ума. – Минск: Парадокс, 1998. – 352 с.
2. Теоретико-методичне забезпечення управління фінансовою діяльністю підприємств /Мартюшева Л.С., Берест М.М., Журавльова І.В. – Х.: АДВА, 2009. – 272 с.
3. Edvinsson I., Malone M. S. Intelluactual Capital. Realising Your Company's True Value [електроний ресурс] // <http://iirmp.narod.ru/books/inomezcev/index.html>.
4. Сергиенко Я. Рыночные модели развития корпоративного сектора // Вопр. экономики. – 2002. – № 1. – с. 125-139
5. Костюк В.Н. Теория эволюции и социоэкономические процессы. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 176 с.
6. Мине Г. Метакапитализм и революция в электронном би знесе / Г.Мине, Д.Шнайдер. – М.: Альпина Паблишер, 2004. – 315 с.
7. Колпаков П.А. Концептуальные основы экономической безопасности фирмы. – Автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.01 – М.: МГУ, 2007. – 24 с.
8. Загорельская Т.Ю. Финансовая безопасность предприятия как объект управления. // Наук. праці. ДНТУ. – Вип. 103(4). – 2006. – С. 215–218.
9. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами. – Пер. с англ. под ред. С. К. Мордвинова. – СПб.: Питер, 2004. – 832 с.
10. Эскиндаров М.А. Развитие корпоративных отношений в современной российской экономике. М.: Республика, 1999. – 367 с.
11. Нонака, И. Компания - создатель знания. / И. Нонака, Х. Такеучи. – М.: Олимп-Бизнес, 2003.

– 384 с.

12. Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология / Под ред. В.Л. Иноземцева. М.: Академия, 1999. – 640 с.

13. Wexler M.N. Organizational memory and intellectual capital. //Journal of Intellectual Capital. – 2002. – №3(4). – р. 393-414.

14. Бернар И. Толковый экономический и финансовый словарь. М.: Международные отношения, 1997. / Ив Бернар, Жан-Клод Колли ;

Под общ. ред. Л. В. Степанова; Ред. В. Б. Рибакон: М. Междунар. отношения 1997. – 759 с.

15. Леонтьев Б.Б. Цена интеллекта: интеллектуальный капитал в российском бизнесе. – М.: Изд.центр «Акционер», 2002. – 200 с.

16. Ильинский И.В. Инвестиции в будущее: образование в инновационном воспроизводстве. – СПб.: Изд-во СПбУЭФ, 1996. – 164 с.

17. Комаров И. Интеллектуальный капитализм. // Персонал. – 2000. – № 5. – С.54-60.

Аннотация. В статье отображен теоретико-методический подход к определению сущности интеллектуального капитала как объекта защиты в системе финансовой безопасности, разработана концептуальная модель структуры интеллектуального капитала предприятия, которую составляют компетентностный, структурный, потребительский и партнерский капиталы.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, угрозы, интеллектуальный капитал, человеческий капитал, компетентностный капитал, структурный капитал, партнерский капитал.

Summary. The article is devoted to theoretical methodical approach to definition of essence of the intellectual capital as object of protection in financial safety system, is developed the conceptual model of structure of the enterprises intellectual capital which consist of competence, structural, consumer and partner capitals.

Keywords: economic safety, financial safety, threats, the intellectual capital, the human capital, the competence capital, the structural capital, the partner capital.

*Рецензент д.е.н., професор ХНЕУ Лепейко Т.І.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.*

УДК 332.055.2

АНАЛИЗ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ МАКРОУРОВНЯ (НА ПРИМЕРЕ ЗАПАДНЫХ СТРАН)

*Кавун С.В. к.т.н., доцент,
Михальчук И.В., студентка (ХНЭУ)*

Проведено аналіз економічної безпеки на прикладі західних країн, отримані й проаналізовані аналітичні дані різних показників економічної безпеки, побудовані діаграми й графіки, що сприяють детальній оцінці сучасного стану проблеми економічної безпеки, показана можливість виконання прогнозування динаміки зміни показників економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, аналіз, показник, макрорівень.

Постановка проблемы и ее связь с научными и практическими задачами. Сферу экономической безопасности (ЭБ) всего мира можно условно разделить на две части: западную и отечественную.

Западная сфера ЭБ базируется на показателях безопасности еды, деятельности женкой части населения, предприятий, рабочей силы, страхования и т.д.

Анализ последних исследований и публикаций. При этом отечественная экономическая школа уделяла проблеме безопасности (в том числе и военного аспекта) традиционно большее внимание. Широкою известность получили труды Л.И. Абалкина, А. Архипова, А. Городецкого, С. Глазьева, А. Илларионова, Б. Михайлова, Е. Бухвальда, Н. Гловацкой, С. Лазуренко, В. Сенчагова, посвященные теоретическим вопросам ЭБ, а также